

Ganzen: grenzen aan de groei? *Dichtheidsafhankelijke effecten van ganzen*

foto Robert-Jan Asselbergs

Grauwe ganzen op zomerkoolzaad met verjaaglinten: dit is een goed voorbeeld van gewenning.

De grote hoeveelheid ganzen is een succesverhaal van het natuurbeheer. En is voor veel natuurliefhebbers een prachtig gezicht. Maar zijn er grenzen aan de aantallen ganzen? Bijvoorbeeld vanwege de schade die ze toebrengen aan de landbouw? In dit artikel gaan we in op aantalsontwikkeling, dichtheidsafhankelijke effecten van populaties ganzen en hoe grondgebruikers, jagers en andere beheerders hierop kunnen inspelen. Het leidt tot een pleidooi voor een ander beheerregime met aantalsregulering en bescherming in plaats van alleen het huidige beschermingsregime.

— Wim Knol (Jagersvereniging), Adriaan Guldemond (Centrum voor Landbouw en Milieu), Jeroen Koorevaar (Adviesbureau E.C.O. Logisch) en Henk van der Jeugd (Nederlands Instituut voor Ecologie)

> Nederland is als rivierendelta altijd een ganzenland geweest. De aantallen en soortensamenstelling zijn in de afgelopen vijftig jaar flink veranderd. Dat geldt zowel voor de hier broedende ganzen als de trekkende winterganzen (figuur 1). De aantallen zijn veeleer verdubbeld door volop eiwitrijk voedsel in intensief gebruikte graslanden, grote wateren en moerassen waar 's nachts veilig overnacht kan worden en wettelijke bescherming. In de ecologie wordt het logistisch groeimodel, de S-curve, vaak gebruikt om de ontwikkeling van dierpoblaties te beschrijven. Zo'n S-curve laat zien dat populaties na introductie of vestiging eerst langzaam en dan exponentieel groeien en vervolgens afvlakken als de draagkracht van het gebied wordt bereikt. Dit is dichtheidsafhankelijke regulatie. Bijvoorbeeld door gebrek aan voedsel of broedgelegenheid, waardoor de sterfte van adulten of jongen toeneemt en geboorte en sterfte in dynamisch evenwicht zijn (figuur 2). Voor de kolgans die hier in grote aantallen overwintert lijkt dat stabilisatieniveau bereikt. Voor de brandganzen, zowel die hier broeden als voor de hele flyway (het samenhangende overwinterings- en broedgebied, dus van de arctische gebieden tot de lage landen), zitten we in de exponentiele fase. Ook de hier broedende grauwe ganzen hebben nog niet hun plafond bereikt. Vol-

gens studies van SOVON en CLM is bij ongeremde groei in Nederland nog ruimte voor veel meer broedende jaarrondganzen. Dit heeft gevolgen voor het maatschappelijke draagvlak voor ganzen, omdat de negatieve effecten ook toenemen. Voor beheerders is het cruciaal om te weten op welk niveau je de populatie wilt of kunt houden. Bij een geringe omvang van de populatie kun je namelijk nog het gemakkelijkst sturen. Zodra een populatie in de exponentiele, steile groeifase zit moeten alle zeilen worden bijgezet om dat reductieniveau te handhaven. De aanwas is dan namelijk aanzienlijk hoger dan bij een lagere populatie. Het verlagen van aantallen van een doorgeschooten populatie naar een beheerbaar niveau vraagt om zeer ingrijpende maatregelen die ook maatschappelijk op weerstand kunnen stuiten. Zo wordt voor de grauwe gans sinds 2011 aangestuurd op een schade die correspondeert met 25.000 broedparen in Nederland. Dit aantal ligt nu op circa 110.000-120.000. Dit betekent een gewenste reductie van ongeveer 80 procent!

Beheeropties

Welke opties hebben grondgebruikers en jagers om te sturen op vermindering van de negatieve effecten en schade?

De lusten...

De aanwezigheid van grote aantallen ganzen op de grond of overvliegend blijft een bijzonder en vaak ook spectaculair gezicht. De roep van de eerste kolganzen in het najaar is ook zo'n bijzonder moment. Grauwe ganzen zorgen ervoor dat moerasgebieden (bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen) niet dichtgroeien met riet. Beperkte ganzenbegrazing op wintergraan kan de oogst onder goede omstandigheden vergroten met zo'n 5 procent door het uitstoelen van de plant. En natuurlijk wordt ganzenvlees benut als puur natuurlijk vlees.

...en lasten van ganzen

Terreinbeheerders zijn niet blij met grauwe ganzen die de rietvorming tegengaan door vraat (broedgebied van rietvogels) of ganzen die voedselarme vennetjes bemesten. Ook vervuiling van recreatieterreinen en (risico op) aanvaringen met vliegtuigen of auto's vormen een probleem.

Ganzen brengen schade toe aan landbouwgewassen waardoor Blij12-Faunafonds in 2017 ca. 22 miljoen euro aan ganzenschade uitkeerde. De werkelijke schade ligt drie tot vier keer zo hoog.

Niets doen

Niets doen betekent dat de populaties van jaar rondganzen verder zullen toenemen en daarmee ook de effecten en kosten. SOVON voorspelde in 2006 dat er in 2040 maximaal 90.000 broedpaar grauwe ganzen zouden zijn. In 2018 zijn er echter al 110.000-120.000 broedpaar, waarbij het afschot van 200.000 grauwe ganzen en onklaar maken van tienduizenden eieren en nesten niet is inbegrepen. Een studie van CLM in 2011 laat een ontwikkeling zien van een groei naar 1,35 miljoen jaar rondganzen, globaal 350.000 broedparen waarvan 220.000 broedpaar grauwe gans.

Wering en verjaging

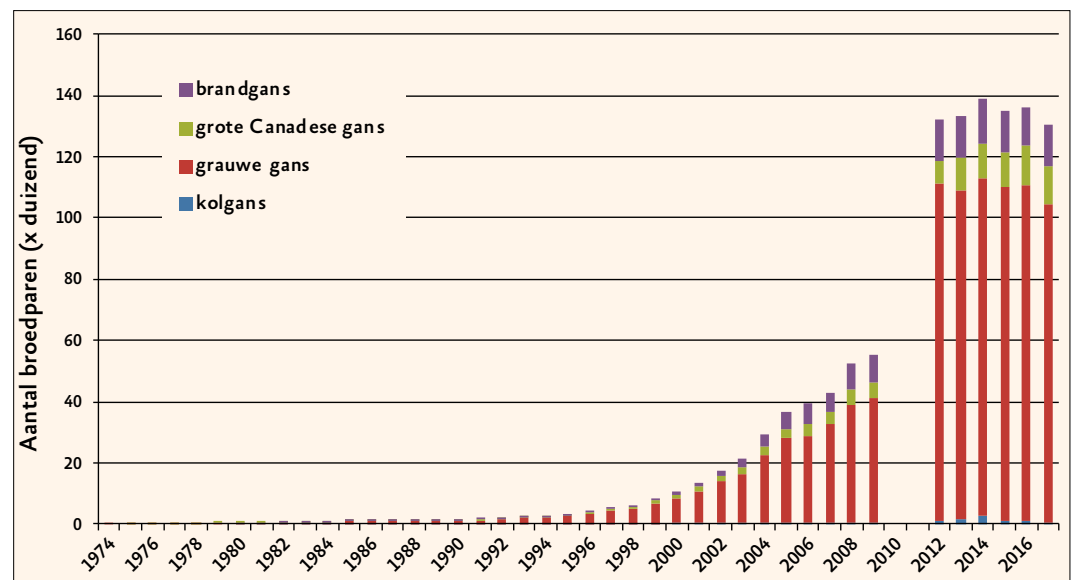
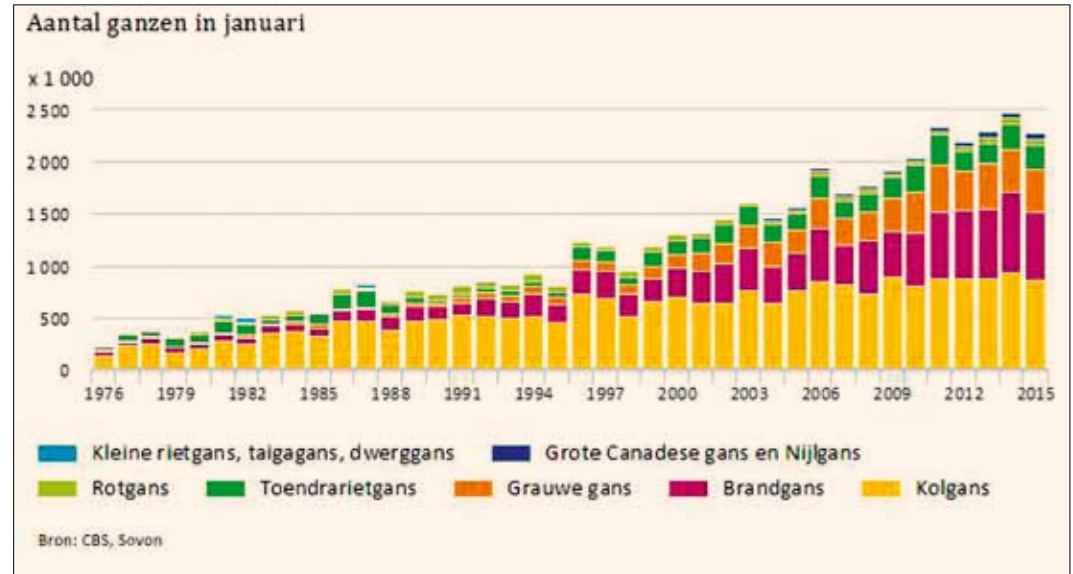
Met lasers, vlaggen, bordercollies, vliegers, gaskanonnen en dergelijke kun je ganzen verjagen. Het effect hiervan is veelal tijdelijk (ganzen leren snel!) en het leidt vaak tot lokale verplaatsing van ganzen naar andere percelen (tabel 1). Verjagen is alleen zinvol als je daarmee de ganzen kan verjagen van een 'duur' gewas (bijvoorbeeld groenten) naar een 'minder duur' gewas (gras) of natuurgebied.

Meer effect heeft verjagen als je het combineert met afschot waarbij het belangrijk is dat verjaging en bejaging consequent worden uitgevoerd zodat de ganzen kunnen leren waar ze wel en waar ze niet mogen verblijven. Verjaging heeft het nadeel dat de ganzen dan meer vliegen, dus meer energie verbruiken (6 procent) en dus meer voedsel nodig hebben. Nadeel van lasers, die effectief zijn in verjaging, is dat ze ook andere vogels verjagen (weidevogels!) en dat het licht gevaarlijk is voor de ogen van mens en dier.

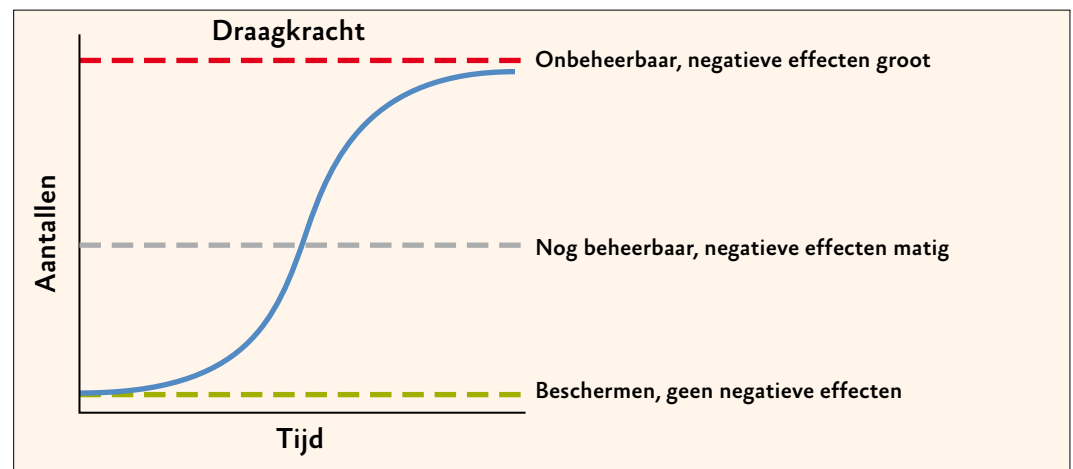
Ganzenfoerageergebieden

Het idee achter de foerageergebieden is dat er buiten deze gebieden verjaagd wordt, waardoor

Figuur 1. Boven: maximum aantal getelde ganzen in januari tijdens de watervogeltelling (SOVON data). Onder: geschat aantal broedparen van jaar rondganzen in Nederland volgens 3 verschillende tellingen. Data van Melman (WEnR/SOVON; 1974-2009) en Schekkerman (SOVON, 2012) en van de landelijke ganzentellingen op de derde zaterdag in juli (2013-2017) verzameld door wildbeheereenheden. Aantallen uit jultelling zijn gedeeld door factor 4 om zo een schatting van het aantal broedpaar te krijgen. Deze perioden zijn qua aantallen niet vergelijkbaar.

Figuur 2 Theoretisch verloop van de populatiegroei van ganzen, mogelijkheden voor beheer en optreden van negatieve effecten.

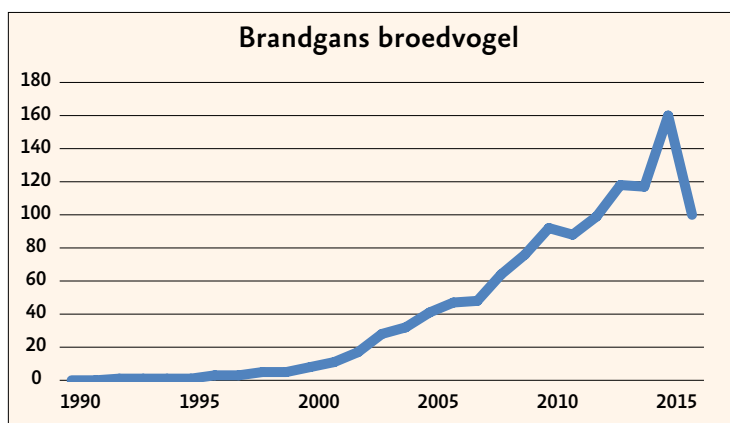
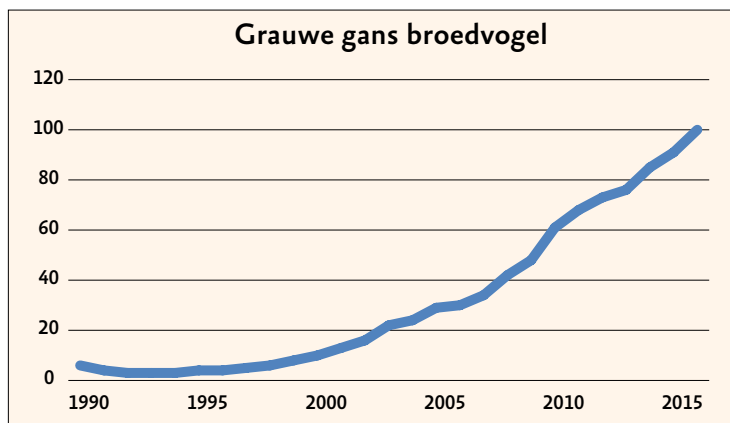

Tabel 1
Effectiviteit van preventieve maatregelen tegen ganzen.

* LEGENDA:
++ is effectief
+ is redelijk effectief
- is niet effectief
? is niet bewezen

Maatregel	Effectiviteit: perceel en lokaal *	Effectiviteit: gebied (circa 4-5 km)*
Verjaging		
Visueel (linten/vlaggen)	+	-
Vlaggen + kanon	+	-
Vlaggen + vuurpijlen1	++	-
Vlaggen + Scarey man	++	-
GooseBuster (akoestisch, VS)	++?	-
Robot vogelverjagers	++?	-
Lasers handmatig	+	-
Lasers autonoom	++	-
Border collies	+ (kort effect)	-
Broedbiotoop ongeschikt maken		
Door vossen	++	+?
Door roofvogels	+	+?
Broedsucces verminderen		
Afrasteren broedgebied	++	-

Figuur 3. Broedvogelindex van grauwe gans en brandgans in Nederland (1990-2016).

Still uit video De Correspondent. Bovenste 4 foto's René Schuurmans

Links: Staatsbosbeheer Leersum heeft na een grondige voorbereiding in 2007 en 2008 samen met Duke faunabeheer en de FBE geëxperimenteerd met het vangen van ganzen om een goede vangmethode te vinden. Parallel daaraan experimenteerde Utrechts Landschap ook in de Everdingerwaarden. De methode werd door Arie den Hartog van Duke in overleg met Staatsbosbeheer ontwikkeld bij een vangactie nabij Nieuwegein en Schalkwijk. De foto's zijn van een vangst in 2008. In 2007 zijn 877 boeren- en brandganzen in 2 vangdagen gevangen en in 2008 waren dit er 4109 in circa 6 dagen (circa 50% van de lokale populatie). Het opdrijven en vangen in een kraal is nog steeds een toegepaste methode rondom de ganzenproblematiek bij Schiphol.

ganzen in de foerageergebieden blijven. Boeren krijgen een vergoeding en toeslag als hun grond aangewezen is als foerageergebied, wat voor hen een voordeel is. Het concept is gebaseerd op een verondersteld conditioneringseffect. Uit onderzoek blijkt dat dit op populatieniveau onvoldoende werkt om ganzen te sturen en schade te verminderen. De foerageergebieden zijn er om ganzen in de winter op te vangen. Het probleem van de jaarrondganzen wordt daarmee niet opgelost, en bovendien zijn veel grauwe ganzen die hier overwinteren onze eigen broedvogels. Permanente verjaging door boeren of jagers is ook niet realistisch vanwege de enorme tijdinvestering.

Predatie

Zeearenden, meeuwen, vossen en andere predatoren kunnen ganzen prederen, maar het effect daarvan is, anders dan bij weidevogels, vaak lokaal en op populatieniveau gering. Predatie is effectief in de beperkte broed- en ruiperiode en kan lokaal wel leiden tot verschuivingen in broedgedrag. In gebieden met grote aantallen broedende zeearenden, zoals het Oostzeegebied waar de soort sterk is toegenomen, zijn de aantallen broedende brandganzen gedecimeerd en lijkt er sprake van een effectief 'landscape of fear'. In Nederland zijn daar (nog) geen aanwijzingen voor, ook niet in broedgebieden van de zeearend zoals de Oostvaardersplassen en Biesbosch.

Habitatmaatregelen

Een broedlocatie met een hek afschermen van het opgroeigebied van de jonge ganzen, vermindert de aanwas. Dit kan alleen in kleine gebieden. Een nadeel is ook dat de jonge ganzen tegen het hekwerk aanlopen en daar sterven, wat het draagvlak niet vergroot. Maar lokaal kan dit zeker werken.

Nestbehandeling

Bij nestbehandeling worden de eieren in olie gedompeld om te voorkomen dat ze uitkomen terwijl de ganzen de eieren wel bebroeden. Vooral in de stad, waar niet kan worden geschoten, is dit een mogelijkheid. Ook kleine goed gelokaliseerde populaties kunnen op die manier worden aangepakt. Nadeel is wel

dat na verloop van tijd de ouderganzen naar andere gebieden gaan, omdat ze ervaren dat ze op die plek geen broedsucces hebben. Ook mogelijke verstoring van andere broedvogels is een nadeel, zeker bij nestbehandeling van later broedende soorten als brandgans en Canadese gans. Landelijk op populatieniveau lijkt nestbehandeling minder effectief.

Populatiebeheer door afschot

Afschot en vangen van ganzen (290.000 ganzen in 2017) heeft er nog niet toe geleid dat de jaarrondpopulaties zijn gedaald. Sommige populaties lijken gestabiliseerd, bij de brandgans is de populatieontwikkeling als broedvogel de laatste jaren onduidelijk en zijn er grote geografische verschillen en de grauwe gans neemt nog toe als broedvogel, maar stabiliseert buiten de broedtijd (figuur 4). Om afschot effectief te laten zijn, zullen jagers en terreinbeheerders nog veel meer moeten samenwerken om de aantallen omlaag te brengen. Dat zou kunnen, zoals de Jagersvereniging voorstaat, door de afschotperiode te verplaatsen van de broedperiode naar de herfst en winter. Dit sluit weliswaar beter aan bij omringende landen en de Vogelrichtlijn, maar staat haaks op het voormalige ganzenakkoord. Voor de verwachte exploderende aantallen overwinterende brandganzen is dit de enige optie. Onorthodoxe maatregelen, zoals afschot vlak voor het broedseizoen van koppelende ganzen, afschot van ganzen op het nest (daarmee wordt deels voorkomen dat er reproductie plaatsvindt) en het vangen van ruiende ganzen, zijn voor jagers omstreden, hoewel ze ook bijdragen aan vermindering van de aantallen ganzen. Die aanpak is voor brandganzen onvoldoende effectief gebleken.

Populatiebeheer door vangen

Vangen van ganzen in de ruitijd, wanneer ze niet kunnen vliegen, is een effectieve manier om in korte tijd veel ganzen te vangen. Ze worden door een gespecialiseerd bedrijf bijeengedreven en via netten naar een vangkraal geleid. Daar worden ze gevangen en in speciale trailers met CO₂ gedood. Per vangactie kunnen honderden ganzen tegelijk worden gevangen. Vooral brandganzen zijn zo goed te vangen, nijlganzen echter juist niet. Vangacties hebben in de Utrechtse uiterwaarden plaatsgevonden in 2007-2009 en vinden nu nog plaats in een straal van 20 km rond Schiphol. Veel ruiende ganzen zitten in natuurgebieden dan wel Natura 2000-gebieden (grauwe gans) en daar lopen vangacties tegen juridische problemen aan. De gevangen ganzen worden door een wildgroothandel verwerkt en worden zo voor menselijke consumptie gebruikt.

Flyway management

Het AEWA (African European Waterfowl Agreement) is een platform waarin landen de bescherming van trekkende watervogels behartigen. Een flyway is het gebied waarbinnen een populatie van ganzen zich 's zomers

en 's winters ophoudt. Voor brandganzen loopt de flyway van hun broedgebieden in de Arctis (Nova Zembla) via de Oostzee naar hun overwinteringsgebieden in Nederland. Beheer van ganzen moet mogelijk zijn als de populatie onbedreigd is en ze schade veroorzaken. Beheer moet dan wel internationaal opgepakt worden en niet nationaal, laat staan provinciaal. Hiervoor worden populatiemodellen opgezet waarin afschot, natuurlijke sterfte en broedsucces worden gebruikt om de ontwikkeling van de ganzenpopulaties jaarlijks te berekenen en daarop gewenst afschot te baseren.

Schadebestrijding of wildlijst?

De huidige Nederlandse wetgeving gaat uit van een strikte bescherming van ganzen. Provincies kunnen een ontheffing verlenen op basis van schade aan wettelijke belangen zoals landbouwschade, veiligheid, schade aan flora en fauna. Dit moet worden aangetoond op basis van provinciale gegevens. Met de decentralisatie van het natuurbeleid beoordeelt iedere provincie, en rechtbank, dit weer anders. Zo kan in Noord-Holland de nijlgans niet geschoten worden, maar in andere provincies wel. Dat maakt schadebestrijding administratief complex. Plaatsing van ganzen met een grote populatie op de wildlijst, zoals de Jagersvereniging voorstaat, levert de situatie op dat de jachthouder verantwoordelijk is voor een redelijke ganzenstand in het jachtveld, maar ook voor de schade binnen redelijkheid. Daarmee komt de verantwoordelijkheid meer bij jachthouders en terreinbeheerders te liggen. Dit leidt tot de opmerkelijke situatie dat in Nederland, in strijd met de Vogelrichtlijn, in de broedperiode onder een complex beschermingsregime meer ganzen geschoten worden dan elders in Europa onder een jachtregime.

De vraag blijft of dit het ganzenprobleem wezenlijk kan oplossen, want als een soort op de jachtlijst wordt geplaatst, zal in veel gevallen een tegemoetkoming in de schade door de overheid ook wegvallen. Dan zijn de agrariërs de dupe. Voorheen was hiervoor het door jagers betaalde jachtfonds een vangnet. En kunnen jagers alleen het ganzenprobleem oplossen? Voor de brandgans staat de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn plaatsing van de brandgans op de landelijke wildlijst in de weg, dat kan alleen onder ontheffing.

Wat nu?

Om het grote aantal ganzen te kunnen beheersen is het nodig dat:

- 1- Alle partijen intensief samenwerken om de aantallen ganzen te verminderen
- 2- Alle maatregelen, zoals vangacties en winterbejaging, per soort worden verkend op effectiviteit. Er is geen 'golden bullit' oplossing
- 3- Problemen op (Europees) flyway-niveau worden aangepakt en niet per provincie.<

Wim.Knol@jagersvereniging.nl,
guldemond@clm.nl, jeroen@eco-logisch.com,
h.vanderjeugd@nioo.knaw.nl